

Адвокатура

УДК 347.965:342.5(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17791900>

**Адвокатське самоврядування як інструмент забезпечення
незалежності професії в умовах воєнного стану: нормативно-правовий
аналіз і практичні виклики**

Ковальова Яна Олександрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

асистент кафедри цивільної юстиції та адвокатури,

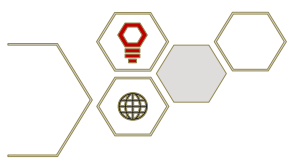
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Харків,

Україна, <https://orcid.org/0000-0003-1765-6658>

Прийнято: 14.11.2025 | Опубліковано: 30.11.2025

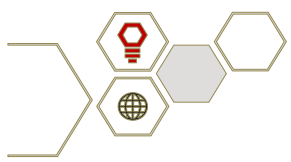
Анотація. Дослідження аналізує інституційну роль адвокатського саморегулювання як ключового механізму збереження автономії юридичної спільноти та професійних імунітетів адвокатів в умовах воєнного стану, що створює безпрецедентні виклики для верховенства права й реалізації права на правову допомогу. Основною **метою** дослідження є проведення комплексного нормативно-правового аналізу чинного законодавства, що регулює адвокатське самоврядування в Україні, ідентифікація практичних викликів і потенційних загроз незалежності адвокатської професії в умовах воєнного стану, а також формулювання науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації інструментів адвокатського самоврядування для підвищення його стійкості та ефективності як гаранта професійної незалежності.

Методи, які були застосовані при проведенні дослідження, є комплексом загальнонаукових і спеціально-юридичних засобів пізнання. Застосування формально-догматичного методу дозволило здійснити системне

тлумачення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і підзаконних актів Ради адвокатів України і Національної асоціації адвокатів України (далі – НААУ) у контексті спеціальних правових режимів. За допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано досвід регулювання адвокатської діяльності та забезпечення її незалежності у країнах, що перебували в умовах збройних конфліктів або надзвичайних станів, для виявлення найбільш ефективних моделей в окресленій сфері. Метод системного аналізу був використаний для дослідження структури та функціоналу органів адвокатського самоврядування (кваліфікаційно-дисциплінарних комісій, рад адвокатів регіонів, НААУ) та їхньої спроможності оперативно реагувати на дестабілізуючі фактори.

Результатами дослідження є обґрунтування та аргументація положення про те, що адвокатське самоврядування у контексті агресії РФ проти України стало критично важливим чинником, який мінімізував ризики дезорганізації професії та сприяв збереженню її незалежності, попри наявні об'єктивні перешкоди (нестача фінансування, ускладнений доступ до правосуддя, релокація адвокатів). Виявлено, що органи самоврядування успішно адаптували свою діяльність шляхом спрощення процедур, запровадження електронного документообігу та віддаленої роботи, що забезпечило безперервність надання правової допомоги. Разом з тим було ідентифіковано низку нагальних практичних проблем: зростання випадків порушення професійних прав і гарантій адвокатів з боку суб'єктів владних повноважень (зокрема, у кримінальному процесі), проблеми здійснення дисциплінарних проваджень щодо адвокатів, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або проходять військову службу, а також необхідність перегляду стандартів професійної етики в аспекті публічної діяльності адвокатів під час війни. Проведено розмежування між фактичною незалежністю (щодо відсутності зовнішнього тиску) та інституційною незалежністю (щодо захищеності самоврядних органів). Доведено, що самоврядування виступає

єдиним ефективним бар'єром проти надмірного державного втручання в діяльність адвокатури.

У результаті проведеного дослідження були сформульовані **висновки**, що адвокатське самоврядування продемонструвало високу адаптивність та інституційну спроможність у кризових умовах, а також залишилося надійним інструментом забезпечення незалежності професії. Крім того, для подальшого зміцнення цієї ролі критично необхідна імплементація наступних заходів: 1) внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» для чіткого визначення повноважень органів самоврядування в умовах воєнного стану включно з механізмами фінансової підтримки та взаємодії з військово-цивільними адміністраціями (далі – ВЦА); 2) розробка єдиного стандарту реагування на випадки порушення професійних прав адвокатів, що передбачає оперативне залучення представників самоврядування до захисних заходів; 3) посилення міжнародного співробітництва з іноземними адвокатськими асоціаціями для отримання експертної та матеріально-технічної допомоги. Подальші наукові розвідки повинні бути спрямовані на дослідження впливу відновлювального правосуддя на роль адвоката в постконфліктний період.

Ключові слова: професійна автономія, юридична спільнота, антикризове управління, правозахисна діяльність, військовий конфлікт.

Lawyer self-government as a tool for ensuring the independence of the profession under martial law: regulatory and legal analysis and practical challenges

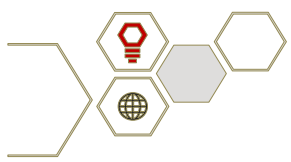
Yana Kovalova,

PhD in Law, Associate Professor,

Assistant at the Department of Civil Justice and Advocacy,

Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine,

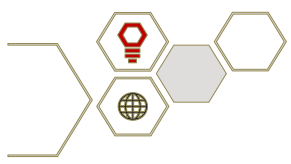
<https://orcid.org/0000-0003-1765-6658>

Abstract. The study analyzes the institutional role of lawyers' self-regulation as a key mechanism for preserving the autonomy of the legal community and the professional immunities of lawyers under martial law, which creates unprecedented challenges for the rule of law and the realization of the right to legal aid. The main **purpose** of the research is to conduct a comprehensive regulatory and legal analysis of the current legislation regulating bar self-regulation in Ukraine, identify practical challenges and potential threats to the independence of the legal profession in the conditions of martial law, as well as develop scientifically based recommendations for optimizing the mechanisms of bar self-regulation to increase its stability and effectiveness as a guarantor of professional independence.

The **methods** used in the study are a complex of general scientific and special legal means of cognition. The use of the formal-dogmatic method allowed for a systematic interpretation of the Law of Ukraine “On the Bar and Advocacy” and the by-laws of the Council of Advocates of Ukraine and the National Association of Advocates of Ukraine (NAAU) in the context of special legal regimes. Using the comparative legal method, the experience of regulating advocacy and ensuring its independence in countries that were in armed conflicts or states of emergency was analyzed to identify the most effective models in the specified area. The method of system analysis was used to study the structure and functionality of advocate self-government bodies (qualification and disciplinary commissions, regional councils of advocates, NAAU) and their ability to promptly respond to destabilizing factors.

The **results** of the study are the justification and argumentation of the position that the self-government of lawyers under martial law has become a critically important factor that minimized the risks of disorganization of the profession and contributed to the preservation of its independence, despite the existing objective obstacles (lack of funding, difficult access to justice, relocation of lawyers). It was found that self-government bodies successfully adapted their activities by simplifying procedures, introducing electronic document management and remote work, which ensured the continuity of the provision of legal aid. At the same time,

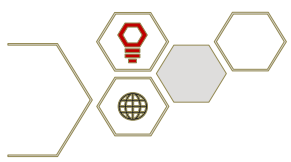

a number of urgent practical problems were identified: an increase in cases of violation of professional rights and guarantees of lawyers by subjects of government authority (in particular, in criminal proceedings), problems with the implementation of disciplinary proceedings against lawyers who are in temporarily occupied territories or are undergoing military service, as well as the need to revise standards of professional ethics in terms of the public activities of lawyers during the war. A distinction is made between de facto independence (in terms of the absence of external pressure) and institutional independence (in terms of the protection of self-government bodies). It is proven that self-government is the only effective barrier against excessive state interference in the activities of the bar.

As a result of the study, **conclusions** were formulated that the bar self-government demonstrated high adaptability and institutional capacity in crisis conditions and also remained a reliable tool for ensuring the independence of the profession. In addition, to further strengthen this role, the implementation of the following measures is critically needed: 1) amending the Law of Ukraine “On the Bar and Advocacy” to clearly define the powers of self-government bodies under martial law, including mechanisms for financial support and interaction with military-civilian administrations; 2) developing a single standard for responding to cases of violation of the professional rights of lawyers, which provides for the prompt involvement of representatives of self-government in protective measures; 3) strengthening international cooperation with foreign bar associations to obtain expert and logistical assistance. Further scientific research should be aimed at analyzing the impact of restorative justice on the role of the lawyer in the post-conflict period.

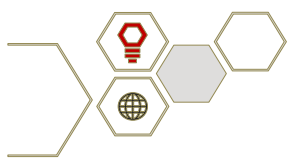
Keywords: professional autonomy, legal community, crisis management, human rights activities, military conflict.

Постановка проблеми. Повномасштабна військова агресія РФ та запроваджений в Україні у відповідь на неї правовий режим воєнного стану

принципово змінили архітектуру правової системи України та створили системні передумови для кризи верховенства права. У цьому контексті інститут адвокатури, що є ключовим гарантом дотримання конституційного права на захист, зіштовхнувся з безпрецедентним дисбалансом між необхідністю безперервно надавати кваліфіковану правову допомогу та фактичним обмеженням захисних імунітетів адвокатів. Основна проблема полягає у відсутності апробованої та юридично закріпленої кризової моделі функціонування адвокатського самоврядування, яка б гарантувала інституційну стійкість професії в умовах, при яких пріоритет військової необхідності часто домінує над суто процесуальними нормами. Це викликає необхідність дослідити, чи здатні наявні механізми корпоративного саморегулювання ефективно протидіяти посиленню адміністративного тиску, уникнути дезорганізації професійного життя та забезпечити безперебійність доступу громадян до правосуддя.

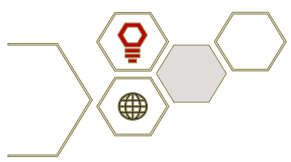
З позиції юридичної науки, розв'язання перерахованих труднощів пов'язане із завданням розробки нової правової доктрини щодо ролі самоврядних професійних інституцій у воєнний і постконфліктний періоди. Необхідне доктринальне обґрунтування меж автономії адвокатури та її взаємодії з органами державної влади в умовах концентрації останньої, що передбачає проведення глибокого порівняльно-правового аналізу міжнародного досвіду функціонування адвокатських структур у зонах збройних конфліктів для формування уніфікованих наукових підходів. У площині практичної діяльності дослідження безпосередньо спрямоване на вирішення національного завдання щодо забезпечення функціональної стійкості системи правосуддя. Результати проведеного дослідження можуть слугувати основою для розробки конкретних рекомендацій для Національної асоціації адвокатів України (НААУ) та законодавчих ініціатив, спрямованих на стандартизацію механізмів кваліфікаційно-дисциплінарних проваджень в умовах територіальної окупації та міграції адвокатів; інституціоналізацію

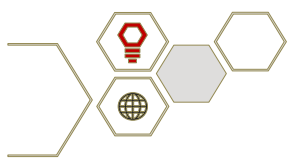
засобів оперативного захисту професійних прав та імунітетів адвокатів, які виконують свою функцію у прифронтових або деокупованих регіонах.

Таким чином, сформульована проблема набуває стратегічного значення для збереження демократичного устрою в Україні, оскільки її вирішення засвідчує життєздатність правової системи та її здатність до самовідновлення в умовах найбільших військових викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури, опублікованої з початку повномасштабної військової агресії, дозволяє виділити дві ключові тенденції: констатацію високої внутрішньої адаптивності професії адвоката та фіксацію зростаючого зовнішнього тиску на її представників. Попри складні обставини, на думку О. Ялового [1], адвокатське самоврядування продовжує бути інструментом корпоративного саморегулювання, що забезпечує виконання ключових функцій та гарантує професійну незалежність. О. Хотинская-Нор [2] О. Хоменко [3] акцентують, що професія адвоката успішно трансформувалася та внутрішньо консолідувалася в умовах воєнного стану, забезпечує безперервність надання правової допомоги та діє спільно з інститутами громадянського суспільства у протидії агресії. Схожу позицію підтримує В. Степаненко [4], який зазначає, що відчуття екзистенційної загрози мотивували українське громадянське суспільство та його інститути об'єднатися та інноваційно розширити свою активність. О. Резнікова [5] вбачає причиною цього взаємодію компонентів стійкості українського суспільства у воєнний час (людських, культурних, політичних, економічних) та чинників впливу (наприклад, громадянської ідентичності та єдності), що забезпечує його адаптивність, функціональність і здатність чинити опір в умовах тривалого збройного конфлікту. Крім того, А. Марченко [6] наголошує, що у таких умовах, щоб забезпечити захист прав і свобод людини (зокрема, внутрішньо переміщених осіб, на компенсацію, охорону здоров'я), документування збитків від агресії та налагодження взаємодії з міжнародними місіями, попри виклики, пов'язані з обмеженням

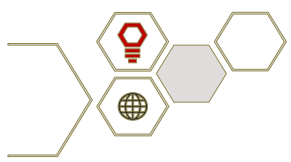
доступом і необхідністю адаптації юридичних механізмів, роль адвокатури суттєво зростає. А. Боксхорн [7] доповнює це твердження та відмічає, що в умовах війни українська адвокатура зіштовхується з безпрецедентними викликами, але успішно адаптується, забезпечує захист прав (навіть при їх обмеженні) та отримує значну державну і міжнародну підтримку. У своїй науковій праці О. Лохматов [8] наголошує, що проблеми реалізації професійних прав та обов'язків адвоката в Україні головним чином полягають у необхідності забезпечення адекватного захисту цих прав та підвищення відповідальності адвокатів, особливо у контексті етичних проблем у взаємовідносинах з судом та зростання кількості злочинів проти адвокатів. А. Кучук [9], який аналізує системні проблеми із впровадженням рішень ЄСПЛ, зокрема ті, що стосуються порушень прав людини у сферах утримання під вартою та судочинства, вбачає однією з причин їх виникнення не достатню захищеність професійних прав адвокатів. М. Олашин [10] стверджує, що адвокатура є однією з інституцій, на яку поширюються міжнародні правові положення та стандарти, що стосуються боротьби зі злочинністю та підтримання правопорядку, тому необхідним є забезпечення незалежності професійної діяльності у цій сфері. Г. Денисенко [11] вказує, що адвокат виступає головним інституційним гарантом реалізації конституційного права на правничу допомогу, зберігаючи свою місію та верховенство права навіть в умовах військового часу та системних загроз. Т. Кобзева [12] обґрунтовує у своєму дослідженні твердження, що українська інтеграція до європейської спільноти вимагає не лише формальної відповідності адвокатури стандартам ЄС (як гаранта прав і свобод), а й посилення механізмів її самоврядування та незалежності для протидії тиску правоохоронних органів і корупції. М. Григорчук [13] підкреслює, що функція адвоката набуває першочергового значення, оскільки, завдяки механізму оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурорів, він є ключовим процесуальним суб'єктом, який забезпечує відновлення порушених воєнними

злочинами прав особи. Своєю чергою, О. Коваль [14] констатує, що, попри успішну імплементацію реформ інституту адвокатури в Україні, продовжують існувати актуальні проблеми, що вимагають подальшого вирішення, включаючи підвищення етичних стандартів та професійної відповідальності адвокатів для забезпечення якісного доступу громадян до правосуддя. Також необхідно відмітити наукову працю А. Олійник [15], яка висвітлює питання адміністративної відповідальності за порушення гарантій адвокатської діяльності, та в якій обґрунтовано необхідність вдосконалення законодавства для посилення захисту професійних прав адвокатів, зокрема, щодо заборони їхнього публічного ототожнення з клієнтом.

Науковці фіксують проблему тиску у своїх наукових працях, проте одночасно з цим на сучасному етапі не розроблено уніфікованої та нормативно-закріпленої моделі оперативного захисту від нього. Крім того, більшість національних досліджень обмежуються аналізом внутрішньоукраїнських норм, що призводить до того, що пропоновані рішення є переважно реактивними корективами, а не проактивними доктринальними моделями, заснованими на широкому порівняльно-правовому досвіді функціонування адвокатури в зонах конфліктів. Проведене дослідження наголошує на аспектах загальної проблеми, які залишилися невирішеними у наявних наукових працях, що також обґрунтовує необхідність подальшої наукової розробки та вдосконалення законодавчого регулювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри високу оперативну адаптивність адвокатського самоврядування у воєнний час (успішна фіксація ЕДО та дистанційної роботи), критичні проблеми залишаються невирішеними. Основними прогалинами є відсутність легалізованої кризової моделі функціонування НААУ та брак уніфікованого Стандарту оперативного реагування на порушення прав адвокатів. Ця неврегульованість, що проявляється у невизначеності повноважень НААУ щодо взаємодії з ВЦА та фінансової підтримки, критично підриває

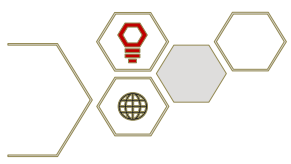

інституційну стійкість, створює системну вразливість, знижує фактичну незалежність адвокатів та сприяє безкарності суб'єктів влади. Проведене дослідження, використовуючи порівняльно-правовий аналіз, передбачає доктринальне обґрунтування законодавчих змін для легалізації кризової моделі НААУ та створення Єдиного стандарту оперативного реагування (ЕСОР). Це дозволить перетворити самоврядування з «бар'єра» на проактивний, законодавчо закріплений гарант професійної незалежності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета проведеного дослідження – провести ґрунтовний правовий аналіз чинних норм, які регламентують самоврядування адвокатури України в період дії воєнного стану. Дослідження також має передбачає виявлення ключових практичних проблем і ймовірних ризиків для автономії адвокатської діяльності.

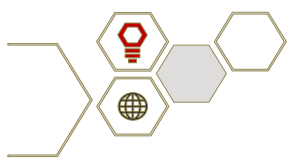
Виклад основного матеріалу дослідження. Методи, які були застосовані при проведенні дослідження, є комплексом загальнонаукових і спеціально-юридичних засобів пізнання:

- формально-догматичний метод. Застосування цього методу дозволило здійснити системне тлумачення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і підзаконних актів Ради адвокатів України та Національної асоціації адвокатів України (НААУ) у контексті спеціальних правових режимів (воєнного стану);
- порівняльно-правовий метод. За його допомогою проаналізовано досвід регулювання адвокатської діяльності та забезпечення її незалежності у країнах, що перебували в умовах збройних конфліктів або надзвичайних станів (зокрема, Балканські країни, Ізраїль, країни Африки), для виявлення найбільш ефективних моделей в окресленій сфері;
- метод системного аналізу. Був використаний для дослідження структури та функціоналу органів адвокатського самоврядування (кваліфікаційно-дисциплінарних комісій, рад адвокатів регіонів, НААУ) та

їхньої спроможності оперативно реагувати на дестабілізуючі фактори в умовах воєнного стану.

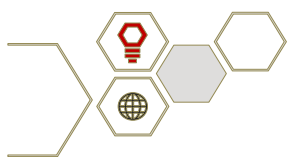
Концепція професійної автономії адвокатури ґрунтується на міжнародних стандартах, зокрема Основних принципах ООН щодо ролі юристів [16]. У контексті функціонування адвокатури у кризових умовах, визначальним є проведення чіткого доктринального розмежування між двома основними формами незалежності у професії адвоката. Перша – це індивідуальна незалежність, яка є правом адвоката діяти вільно від зовнішнього тиску при виконанні своїх професійних обов'язків (фактична незалежність). Друга – це інституційна незалежність, яка стосується захищеності статусу та повноважень самоврядного інституту (НААУ, КДКА) від надмірного державного втручання. Саме остання виступає передумовою для забезпечення індивідуальної незалежності. Норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [17] розроблені з розрахунком на функціонування в мирних умовах. Ця орієнтація є прихованим фактором нестійкості інституційної незалежності. Таким чином, навіть за умови загальновизнаної автономії НААУ, відсутність регламентованої законодавством кризової моделі її діяльності є стратегічно небезпечною. Чинні підзаконні акти Ради адвокатів України та НААУ, які регулюють внутрішню організаційну діяльність, фінансову підтримку та логістику [18; 19], також були сформульовані для використання у стабільних умовах. Оскільки повноваження органів самоврядування у кризових ситуаціях не визначені чітко в законі, існує загроза того, що будь-яке посилення адміністративного тиску або спроби державного контролю можуть бути легалізовані шляхом мінімізації повноважень НААУ, оскільки її антикризова модель не має належного законодавчого закріплення. Таким чином, інституційна стійкість, хоч і була продемонстрована на практиці, залишається вразливою на нормативно-правовому рівні.

Попри суттєву оперативну гнучкість, виявлену у кризовий період, діяльність адвокатського самоврядування досі не має доктринального обґрунтування та законодавчого закріплення апробованої кризової моделі. Попередній дослідницький фокус був зосереджений на фіксації вже досягнутої реактивності, тоді як проактивна розробка системних законодавчих змін, необхідних для забезпечення інституційної стійкості в довгостроковій перспективі, залишалася поза пріоритетом. Критичними невирішеними питаннями залишаються невизначеність повноважень НААУ щодо взаємодії з військово-цивільними адміністраціями (ВЦА) та відсутність чітких механізмів фінансової підтримки професії у воєнний час, які дозволяли б залучати державні чи міжнародні ресурси. Ця нормативна нечіткість містить у собі стратегічний ризик: хоча на початковому етапі криза була подолана завдяки гнучкості, тривала фінансова та організаційна нестійкість (наприклад, через брак фінансування) може спричинити системну дизорганізацію адвокатської професії в умовах довготривалого конфлікту.

Існує гостра необхідність у розробці уніфікованих рішень щодо кваліфікаційно-дисциплінарних проваджень стосовно адвокатів, які перебувають у специфічних умовах військового часу. Це стосується, зокрема, адвокатів, які проходять військову службу, або тих, хто перебуває на тимчасово окупованих територіях. Така проблема є унікальною для України і не має аналогів у класичній правовій доктрині. Залишення цього питання невирішеним підриває довіру до системи самоврядування, унеможливорюючи притягнення до відповідальності тих, хто порушив етику (наприклад, колаборантів), або ж ставлячи під загрозу процесуальні права військовослужбовців-адвокатів. Це вимагає розробки доктринальних підходів до «військової» етики та створення спеціальних, справедливих процедур дисциплінарних проваджень.

Попри те, що самоврядування виступає єдиним ефективним бар'єром проти державного втручання, відсутність єдиного, інституціоналізованого та

оперативного стандарту реагування на зростаючі випадки порушення прав адвокатів є критичною процесуальною прогалиною. Реакція на порушення до цього часу у більшості випадків була здебільшого локальною та залежала від індивідуальної ініціативи регіональних органів самоврядування. Механізми активації інституційного захисту (алгоритми дій, терміни, порядок залучення представників самоврядування до захисних заходів) не були стандартизовані та закріплені в обов'язкових актах НААУ. Нестандартизоване реагування критично знижує ефективність захисту, особливо у прифронтових регіонах. В умовах війни, в яких оперативність є ключовою, відсутність чіткого алгоритму призводить до юридичних зволікань, що сприяє посиленню адміністративного свавілля (Табл. 1, 2).

Таблиця 1

Адаптивність адвокатського самоврядування у кризових умовах, наукові прогалини та стратегічні ризики

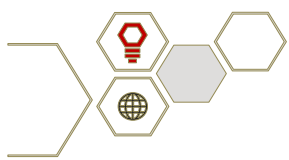
Аспект функціонування	Адаптивність (Констатована успішність)	Наукова прогалина (невирішена частина)	Стратегічна загроза
Організаційна діяльність	Спрощення процедур, запровадження ЕДО, віддалена робота	Відсутність законодавчо закріпленої «кризової моделі»	Вразливість внутрішніх правил до зовнішнього державного тиску
Захист прав	Оперативне реагування на окремі випадки порушень	Відсутність єдиного, оперативного та обов'язкового Стандарту реагування	Зниження фактичної незалежності адвокатів через безкарність суб'єктів владних повноважень
Фінансування	Використання внутрішніх ресурсів, внесків	Невизначеність механізмів фінансової підтримки та взаємодії з ВЦА	Довгострокова фінансова неспроможність та дезорганізація професії

Джерело: власна розробка автора

Таблиця 2

Законодавчі імперативи для зміцнення адвокатського самоврядування у кризі

Сфера регулювання	Проблема, що потребує вирішення (Прогалина)	Ключова законодавча рекомендація	Мета
-------------------	---	----------------------------------	------

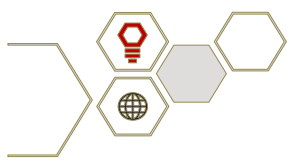
Інституційна стійкість	Відсутність чіткої «кризової моделі» та фінансування	Внесення змін до ЗУ «Про адвокатуру» щодо визначення повноважень НААУ та механізмів фінансової підтримки у воєнний час	Гарантування інституційної незалежності (захищеність самоврядних органів)
Захист професійних прав	Зростання адміністративного тиску та відсутність ЄСОР	Розробка підзаконного акта НААУ про Єдиний стандарт оперативного реагування на порушення прав	Підвищення фактичної незалежності та оперативне протидіяння тиску.
Дисциплінарна практика	Проблеми проваджень щодо адвокатів у ЗСУ або на окупованих територіях	Запровадження спеціальних норм у Положенні про КДКА щодо призупинення/особливих порядків розгляду проваджень	Забезпечення справедливості та безперервності дисциплінарного контролю

Джерело: власна розробка автора

Для розробки проактивних та стійких моделей функціонування адвокатури в умовах воєнного або надзвичайного стану важливу роль відіграє використання порівняльно-правового аналізу міжнародного досвіду. Таке дослідження дозволяє виявити найбільш ефективні механізми забезпечення інституційної незалежності професії та уникнути реактивних, короткострокових коректив.

Досвід країн, що пережили тривалі збройні конфлікти, окупацію або надзвичайні стани, є особливо цінним. Можна виокремити такі регіони та приклади:

1. Балканські країни (наприклад, Хорватія, Боснія і Герцеговина). Досвід цих країн після югославських воєн кінця XX століття є важливим для вивчення відновлення та децентралізації органів адвокатського самоврядування в умовах постконфліктного суспільства [20, р. 197]. Їхня практика може допомогти зрозуміти, як забезпечити юридичну спадкоємність

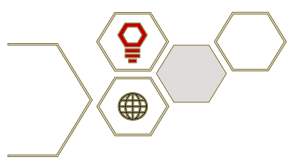

та функціонування адвокатських палат на територіях, що постраждали від бойових дій.

2. Ізраїль. Ця країна має унікальний досвід функціонування в умовах постійної військової загрози та надзвичайного стану. Важливими тут є механізми забезпечення оперативності адвокатських послуг, зокрема в питаннях доступу до клієнтів в умовах підвищених заходів безпеки, а також *modus vivendi* (спосіб співіснування) адвокатських структур із військовими та спеціальними адміністраціями [21, р. 7].

3. Окремі країни Африки (наприклад, Сьєрра-Леоне, Руанда). Досвід цих країн актуальний з точки зору збереження основних функцій правосуддя та захисту прав людини в умовах повного або часткового колапсу державної інфраструктури та тривалого внутрішнього конфлікту [22, р. 188]. У цьому випадку можна дослідити моделі фінансової підтримки та логістики через міжнародні гуманітарні організації.

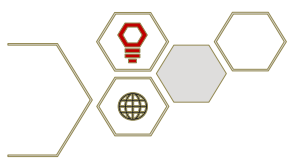
Такий порівняльний аналіз має стати основою не лише заповнення прогалин у національному законодавстві, а й для формування уніфікованих наукових підходів та доктринального обґрунтування щодо таких питань як межі автономії адвокатури та формати її взаємодії з органами державної влади (включаючи військово-цивільні адміністрації) в умовах концентрації владних повноважень. Вивчення успішних кейсів дозволить створити проактивну модель в Україні, яка гарантуватиме інституційну стійкість та ефективний захист прав громадян навіть під час найгостріших криз. Ключовим аспектом міжнародного досвіду, що потребує інтеграції, є встановлення чітких механізмів взаємодії адвокатських асоціацій із військово-цивільними адміністраціями (ВЦА). Це охоплює забезпечення логістичного доступу адвокатів до місць надання правової допомоги, вирішення питань пропускового режиму та обмежень пересування, особливо у прифронтових або деокупованих регіонах.

Для того, щоб НААУ могла ефективно взаємодіяти з ВЦА щодо забезпечення професійних гарантій, її внутрішні механізми реагування та захисту прав повинні бути максимально «оперативними» та «алгоритмізованими», наближеними за структурою до військового реагування. Використання міжнародного досвіду дозволяє розробити такі процедури, які ВЦА зможуть швидко визнати та інтегрувати у свою роботу, забезпечуючи оперативне залучення представників самоврядування до захисних заходів. Крім того, міжнародний досвід включає моделі спільного фінансування проектів безоплатної правової допомоги у зонах конфлікту, що може мінімізувати проблему недостатності фінансового забезпечення. Відповідно до зазначеного для подальшого зміцнення ролі адвокатського самоврядування як надійного інструменту забезпечення незалежності професії, необхідна термінова імплементація низки законодавчих та процедурних заходів. необхідним є внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» для легалізації кризової моделі функціонування, що передбачає:

- чітке визначення повноважень органів самоврядування в умовах воєнного стану, зокрема щодо можливості проведення дистанційних засідань, спрощення процедур кваліфікаційних іспитів та продовження дії свідоцтв про право на заняття адвокатською діяльністю;
- легалізація механізмів фінансової підтримки, які включають можливість залучення міжнародної допомоги та часткового державного фінансування для покриття операційних витрат у кризових регіонах;
- закріплення обов'язковості взаємодії НААУ та ВЦА з питань забезпечення професійних гарантій та логістики.

Законодавче закріплення повноважень НААУ є не лише внутрішньою потребою для інституційної стійкості, але й критичною умовою для розширення міжнародної легітимації. Чітко визначений статус дозволяє адвокатським асоціаціям (наприклад, Рада адвокатських та правових

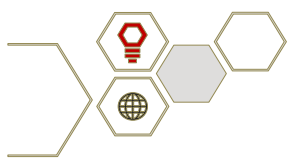

товариств Європи (ССВЕ)) надавати експертну та матеріально-технічну допомогу, що, своєю чергою, допомагає вирішити питання фінансового забезпечення. Створення та імплементація уніфікованого алгоритму дій, відомого як Єдиний стандарт оперативного реагування (ЄСОР), є необхідним для подолання процесуальної прогалини та підвищення ефективності захисту професійних прав. Цей стандарт має містити у собі такі обов'язкові елементи як:

- встановлення чітких, мінімальних термінів (наприклад, 2 години) для прибуття представників самоврядування на місце події у випадках порушення прав (обшуки, затримання адвокатів), особливо у кримінальному процесі;
- формулювання вичерпного переліку обов'язкових захисних заходів, включаючи негайне документування порушення та інформування міжнародних партнерів;
- запровадження централізованої системи реєстру порушень, результати якої мають бути обов'язковими для врахування органами державної влади при проведенні службових розслідувань щодо своїх співробітників.

З огляду на унікальні виклики воєнного часу, органи кваліфікаційно-дисциплінарного провадження (КДКА) потребують спеціалізованих норм, зокрема, що стосуються:

- запровадження положень щодо можливості призупинення або перенесення дисциплінарних проваджень щодо адвокатів, які проходять військову службу, з забезпеченням їхніх процесуальних прав та уникненням необґрунтованого притягнення до відповідальності;
- розробки спеціалізованих етичних рекомендацій щодо публічної діяльності адвокатів, зокрема в соціальних мережах, для уникнення колізій між громадянською позицією та високими професійними стандартами під час війни;

- стандартизації механізмів кваліфікаційно-дисциплінарних проваджень в умовах територіальної окупації та міграції адвокатів, що дозволить підтримувати належний рівень етичного контролю (табл. 3).

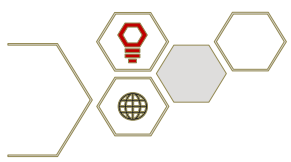
Таблиця 3

Законодавчі імперативи для зміцнення адвокатського самоврядування у
кризі

Сфера регулювання	Проблема, що потребує вирішення (Прогалина)	Ключова законодавча рекомендація	Мета
Інституційна стійкість	Відсутність чіткої «кризової моделі» та фінансування	Внесення змін до ЗУ «Про адвокатуру» щодо визначення повноважень НААУ та механізмів фінансової підтримки у воєнний час	Гарантування інституційної незалежності (захищеність самоврядних органів)
Захист професійних прав	Зростання адміністративного тиску та відсутність ЄСОР	Розробка підзаконного акта НААУ про Єдиний стандарт оперативного реагування на порушення прав	Підвищення фактичної незалежності та оперативне протидіяння тиску
Дисциплінарна практика	Проблеми проваджень щодо адвокатів у ЗСУ або на окупованих територіях	Запровадження спеціальних норм у Положенні про КДКА щодо призупинення/особливих порядків розгляду проваджень	Забезпечення справедливості та безперервності дисциплінарного контролю

Джерело: власна розробка автора

Проведене дослідження закладає доктринальне підґрунтя для наступного критичного кроку – аналізу впливу відновлювального правосуддя на роль адвоката в постконфліктний період. Оскільки повоєнна Україна вимагатиме не лише карального правосуддя, але й соціального відновлення, традиційна роль адвоката як захисника чи представника виявиться недостатньою. Адвокатське самоврядування повинно розпочати підготовку спільноти до ролі фасилітатора відновлення через перегляд навчальних

програм та запровадження спеціалізованих тренінгів. Дослідження відновлювального правосуддя є стратегічно необхідним для підготовки професії до виконання нової, життєво важливої суспільної функції, що забезпечить самовідновлення правової системи.

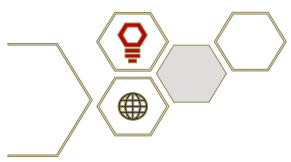
Висновки. Для зміцнення ролі НААУ критично необхідні проактивні заходи: внесення змін до профільного Закону для легалізації антикризових повноважень (зокрема, щодо фінансування та взаємодії з ВЦА), розробка та запровадження Єдиного стандарту оперативного реагування (ЄСОР), а також активізація міжнародної співпраці для отримання допомоги. Наступні наукові розвідки, ґрунтуючись на міжнародному досвіді кризових зон, мають зосередитися на доктринальному обґрунтуванні ролі адвоката у відновлювальному правосудді, готуючи професію до її нової стратегічної функції в постконфліктний період.

Для зміцнення ролі НААУ в умовах кризи та її готовності до післявоєнного відновлення, пропонується внести зміни до Закону за трьома ключовими напрямками:

1. Антикризові Повноваження НААУ (Внесення змін до ст. 55 Закону України «Про адвокатуру»). Законодавчо легалізувати антикризові повноваження НААУ, а саме:

- фінансування: надати НААУ право на створення та управління спеціалізованими кризовими фондами та право на отримання і розпорядження цільовою міжнародною допомогою;
- взаємодія з ВЦА: закріпити обов'язок органів державної влади та Військових цивільних адміністрацій (ВЦА) надавати сприяння регіональним органам адвокатського самоврядування для забезпечення безперервності адвокатської діяльності у кризових зонах.

2. Єдиний Стандарт Реагування. Розробити та затвердити Радою адвокатів України Єдиний Стандарт Оперативного Реагування (ЄСОР), який повинен містити:

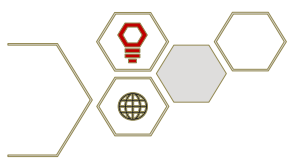

- протоколи дій: чіткі інструкції для адвокатів та регіональних органів самоврядування у разі окупації, припинення зв'язку або енергопостачання (зокрема, щодо збереження реєстрів та досьє);
- механізм координації: Схему оперативного зв'язку та координації між центром та регіонами для надання невідкладної правової допомоги (*pro bono*).

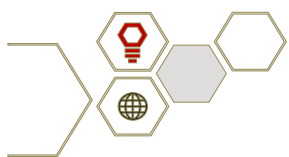
3. Міжнародна співпраця та доктрина. Співпраця: активізувати міжнародну співпрацю, розробивши цільову програму для отримання технічної та фінансової допомоги від міжнародних адвокатських асоціацій. Наукові розвідки: зосередити наступні наукові дослідження на доктринальному обґрунтуванні ролі адвоката у відновлювальному правосудді (*Restorative Justice*), готуючи професію до її нової функції в постконфліктний період (зокрема, у питаннях відшкодування збитків та Міжнародного гуманітарного права).

Список використаних джерел

1. Yalovyi O. O. Bar self-government bodies and their main functions. *Juridical scientific and electronic journal*. 2022. No. 10. P. 853–856. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/215>
2. Khotynska-Nor O., Bakaianova N. Transformation of bar in wartime in Ukraine: on the way to sustainable development of justice (on the example of the Odessa region). *Access to justice in eastern Europe*. 2022. Vol. 5. No. 3. P. 146–154. DOI: <https://doi.org/10.33327/ajee-18-5.2-n000322>
3. Transformation of interaction between the government and civil society institutions in the context of war: Legal and regulatory aspect / O. Khomenko et al. *Social Legal Studios*. 2024. Vol. 7. No. 2. P. 86–95. DOI: <https://doi.org/10.32518/sals2.2024.86>

4. Stepanenko V., Stewart S. 'Who, if not us?': civic activism and defence in wartime Ukraine. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 2025. P. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.1080/13511610.2025.2467214>
5. Reznikova O., Korniiievskyi O. Resilience of the Ukrainian society in wartime: components and influencing factors. *Eastern Journal of European Studies*. 2024. Vol. 15. No. 1. P. 113–133. DOI: <https://doi.org/10.47743/ejes-2024-0105>
6. Marchenko A. Legal basis and international standards for ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons by local government bodies. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. No. 4. P. 45–49. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2023.4.8>
7. Bokshorn A. V., Mashchenko V. S. Certain aspects of advocacy in times of war. *State and regions. Series: law*. 2024. No. 3. P. 259–255. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338x-2024.3.39>
8. Lokhmatov O. A. Problems of realization of professional rights and obligations of attorney in Ukraine. *Juridical scientific and electronic journal*. 2024. No. 5. P. 486–490. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/120>
9. Ensuring human rights in Ukraine based on the case law of the European Court of Human Rights / A. Kuchuk et al. *Social and Legal Studios*. 2025. P. 324–338. DOI: <https://doi.org/10.32518/sals2.2025.324>
10. Olashyn M. M. Advocacy as a form of implementation of state legal guarantees on legal aid in Ukraine. *Bulletin of Alfred Nobel university series "law"*. 2023. Vol. 2. No. 7. P. 61–69. DOI: <https://doi.org/10.32342/2709-6408-2023-2-7-6>
11. Denysenko H., Pohoretskyi M. Guarantees of attorney-client privilege in ensuring human rights during investigative (search) and covert investigative (search) actions by the Security Service of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. No. 12. P. 52–56. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2022.12.09>
12. Kobzeva T. A., Zuienko K. Y. The legal profession in the context of Ukraine's European integration: compliance with EU standards. *Analytical and*

Comparative Jurisprudence. 2025. Vol. 3. No. 4. P. 330–337.

DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.47>

13. Hryhorchuk M. V. Practice of application of article 214 of the Criminal procedure code of Ukraine of Ukraine (theoretical aspects). *Legal bulletin*. 2022. Vol. 64. No. 3. P. 48–53. DOI: <https://doi.org/10.31732/2708-339x-2022-03-48-53>

14. Koval O. M. Some problems and prospects of reforming the institute of advocacy in Ukraine. *Juridical scientific and electronic journal*. 2023. No. 4. P. 647–651. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/156>

15. Oliinyk A. Y. Reform of the bar of Ukraine: administrative and legal support. *Actual problems of native jurisprudence*. 2023. No. 1. P. 146–152. DOI: <https://doi.org/10.32782/39221445>

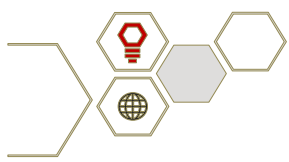
16. Основні принципи, що стосуються ролі юристів: Принципи Організації Об'єднаних Націй від 07.09.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_313#Text (дата звернення: 29.09.2025).

17. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI: станом на 10 вересня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 29.09.2025).

18. Положення про Раду адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.04.26-27-pologennya-pro-rau-pazy.pdf> (дата звернення: 29.09.2025).

19. Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2024-04-30-polozhennya-8_6668249b8a557.pdf (дата звернення: 29.09.2025).

20. Savić M. Bosnia and Herzegovina – From Peace Implementation to Crisis Creation, Legal and Political Problems, Processes and Perspectives. *Studia*

Europejskie – Studies in European Affairs. 2024. Vol. 28. No. 3. P. 195–213.

DOI: <https://doi.org/10.33067/se.3.2024.11>

21. Evron Y. Israel's defence industry: adaptation and growth in a changing arms market. *Defence Studies*. 2025. P. 1–21.

DOI: <https://doi.org/10.1080/14702436.2025.2472720>

22. Kingsley P. K. M. 21st Century Monetary Policy In Sub Saharan Africa. Franklin Publishers, 2024.